

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.61>

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ, ЩО УХВАЛЮЮТЬСЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗГЛЯДУ ВІДОКРЕМЛЕНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Федоренко Ю.С.,

*аспірант кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки*

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0009-0004-1636-4156

Федоренко Ю.С. Особливості судових рішень, що ухвалюються за результатами розгляду відокремлених проваджень.

У статті досліджено особливості судових рішень, що ухвалюються за результатами розгляду відокремлених проваджень. Підкреслено, що банкрутство треба розуміти не тільки як механізм ліквідації юридичної особи чи звільнення від боргів фізичних осіб, а й механізм відновлення платоспроможності. В процесі банкрутства іноді виявляється необхідність розгляду майнових спорів, стороною в яких є боржник. Таким чином, виникає особливий вид провадження у процедурі банкрутства – відокремлене провадження, яке спрямовано на відновлення платоспроможності фізичних або юридичних осіб та задоволення вимог кредиторів. Від того яке буде ухвалено рішення в цих провадженнях, залежить виконання мети господарського судочинства – ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

Проаналізовано принципи на підставі яких ухвалюється рішення, а саме принципи верховенства права, законності та обґрунтованості. Досліджено взаємозв'язок між рішеннями ухваленими в порядку розгляду справи про банкрутство та відокремленого провадження. Судові рішення, ухвалені в порядку відокремленого провадження базуються на принципах, які вироблені усталеною європейською судовою практикою. Їх особливістю є те, що вони також, як й рішення у справі про банкрутство спрямовані на захист прав боржника та відповідають завданню господарського судочинства визначеному у законодавстві України.

Виокремлено ознаки реалізації принципів при ухваленні судового рішення: відповідність законів, на підставі яких підлягають розгляду і рішенню заявлені вимоги, Конституції України; правильна оцінка зібраних у встановленому законом порядку доказів у справі; встановлення фактичних обставин справи, виходячи із закріпленого процесуальним законом співвідношення активності суду і змагальності сторін; точне встановлення норм матеріального і процесуального права, які підлягають застосуванню; застосування норм матеріального права, направлених на відновлення порушених суб'єктивних прав та інтересів, що охороняються законом, з урахуванням фактичних обставин справи.

Зазначено, що ухвалення рішень у господарському суді спрямовано на вирішення спорів, забезпечення справедливості, захист прав, створення правових прецедентів і підтримки порядку у економічній сфері. Судові рішення виступають як основа правової системи, сприяючи ефективному та справедливому здійсненню правосуддя.

Ключові слова: банкрутство, судові рішення, відокремлене провадження, господарське судочинство, господарський процес, господарський суд.

Fedorenko Yu.S. Features of court decisions made based on the results of the consideration of separate proceedings.

The article examines the features of court decisions made based on the results of the consideration of separate proceedings. It is emphasized that bankruptcy should be understood not only as a mechanism for the liquidation of a legal entity or relief from the debts of individuals, but also as a mechanism for

restoring solvency. In the process of bankruptcy, it is sometimes necessary to consider property disputes in which the debtor is a party. Thus, there is a special type of proceeding in the bankruptcy procedure – a separate proceeding aimed at restoring the solvency of individuals or legal entities and meeting the demands of creditors. The fulfilment of the purpose of economic litigation depends on what decision will be made in these proceedings – the effective protection of violated, unrecognized or contested rights and legitimate interests of individuals and legal entities, the state.

The principles on the basis of which the decision is made are analysed, namely the principles of the rule of law, legality and reasonableness. The interrelationship between the decisions adopted in the procedure of consideration of the bankruptcy case and the separate proceedings was studied. Court decisions adopted in separate proceedings are based on the principles developed by established European judicial practice. Their peculiarity is that they, like decisions in bankruptcy cases, are aimed at protecting the rights of the debtor and correspond to the task of economic justice defined in the legislation of Ukraine.

The signs of implementation of the principles in the adoption of a court decision are singled out: compliance of the laws, on the basis of which the stated demands are subject to consideration and decision, to the Constitution of Ukraine; correct assessment of the evidence collected in the manner established by law in the case; establishment of the factual circumstances of the case, based on the ratio of the activity of the court and the competitiveness of the parties established by the procedural law; exact establishment of the norms of material and procedural law that are subject to application; application of substantive law norms aimed at restoring violated subjective rights and interests protected by law, taking into account the actual circumstances of the case.

It is noted that decision-making in the economic court is aimed at resolving disputes, ensuring justice, protecting rights, creating legal precedents and maintaining order in the economic sphere. Court decisions act as the basis of the legal system, contributing to the efficient and fair administration of justice.

Key words: bankruptcy, court decision, separate proceeding, economic litigation, economic process, economic court.

Постановка проблеми. Проблема неплатоспроможності фізичних та юридичних осіб в Україні особливо гостро постала в умовах економічної кризи викликаного військовим станом в Україні. Через повномасштабне збройне вторгнення російської федерації в Україну всі громадяни та підприємства в Україні зазнали економічних втрат. Війна майже знищила ефективну господарську діяльність на більшості підприємств. У той же час, спостерігається процес інтегрування України в європейське співтовариство, що потребує дотримання усталених стандартів та правил, які в свою чергу, також можуть привести до зниження платоспроможності фізичних та юридичних осіб. Слід підкреслити, що банкрутство треба розуміти не тільки як механізм ліквідації юридичної особи чи звільнення від боргів фізичних осіб, а й механізм відновлення платоспроможності. В процесі банкрутства іноді виявляється необхідність розгляду майнових спорів, стороною в яких є боржник. Таким чином, виникає самостійний вид провадження у процедурі банкрутства – відокремлене провадження, яке спрямовано на відновлення платоспроможності фізичних або юридичних осіб та задоволення вимог кредиторів. Від того яке буде ухвалено рішення в цих провадженнях, залежить виконання мети господарського судочинства - ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

Рішення суду є найважливішим актом органу судової влади, яким завершується розгляд справ у господарському суді першої інстанції. Судове рішення покликане стабілізувати суспільні відносини, надати їм правову визначеність і привести у відповідність до чинного правопорядку. Але реалізувати цю функцію здатне рішення, яке б задовольняло вимогам законності, обґрунтованості і вмотивованості. Тому тема дослідження є актуальною та перспективною в умовах європейської інтеграції України.

Стан дослідження. Безпосередньо окремі питання судових рішень у своїх працях досліджувала ціла низка вчених, серед яких: С. Антошук, О. Беляневич, А. Бутирський, І. Бутирська, А. Гушилик, Б. Деревянко, Ю. Кабенюк, С. Мінковський, Л. Ніколенко, В. Погребняк, О. Подцерковний, Б. Поляков, П. Пригуза, В. Радзивілюк, В. Резнікова, Т. Степанова, Д. Черкез, С. Черноп'ятов, В. Щербина та інші поважні вчені. Проте, незважаючи на значну кількість наукових розробок окремих питань судових рішень, в юридичній літературі та судовій практиці відсутні комплексні

напрацювання щодо особливостей судових рішень, що ухвалюються за результатами розгляду відокремлених проваджень.

Таким чином, **метою даної статті** є дослідження судових рішень, що ухвалюються за результатами розгляду відокремлених проваджень та визначення їх особливостей.

Виклад основного матеріалу. В процесі розгляду справ про банкрутство іноді виникає необхідність у вирішенні спорів, пов'язаних із майновим станом неплатоспроможного боржника. Зокрема, насамперед йдеться про особливості розгляду спорів, стороною у яких є боржник, регламентовані ст. 7 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ). Відповідно до ч. 1 цієї статті, спори, стороною у яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими ГПК України, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею [1].

Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про відшкодування шкоди та/або збитків, завданих боржнику; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника [1].

В. Радзивілюк та Р. Поляков відзначають, що такі спори вирішуються у межах справи про банкрутство (відокремлене провадження) за правилами ГПК України [2, с. 152]. Слід підкреслити, що законодавство не містить терміну «відокремлене провадження», на яке вказують автори, а обмежується невичерпним переліком спорів, що вирішує господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство. Б. Поляков розглядає відокремлене провадження як процес, у якому вирішуються певні спори, результати розгляду яких впливають на основну справу. До таких спорів вчений відносить розгляд спорів із вимогами до боржника, розгляд заяв конкурсних і поточних кредиторів, визнання недійсними правочинів (договорів) і спростування майнових дій боржника, здійснених у визначений період, вирішення спорів про визнання мирової угоди недійсною або її розірвання тощо [3].

З аналізу законодавства, наукової літератури та судової практики можна зробити висновок, що відокремлене провадження у процедурі банкрутства тісно пов'язане з основним провадженням у такій справі, проте має особливий характер. Зазначений зв'язок проявляється через поєднання підстави виникнення, учасників справи та наслідків (і матеріальних, і процесуальних). Водночас відокремлене провадження має здатність визначати подальший вектор основного провадження у справі про банкрутство [4].

В межах відокремленого провадження розглядаються господарські, цивільні, трудові, сімейні, адміністративні спори, які стосуються формування ліквідаційної маси та можуть вплинути на майновий стан боржника.

За результатами розгляду спору суд ухвалює рішення, яке згідно ст. 238 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим [5].

Верховенство права є основоположним принципом правової системи багатьох країн. Сутність цього принципу полягає в тому, що право є вищою нормою, яка регулює життя суспільства, і всі – як владні інституції, так і громадяни – повинні дотримуватися його вимог.

Принцип верховенства права - це правовий принцип, сформований під впливом глобалізаційних, міжнародних та європейських інтеграційних процесів, що за своїм змістом становить поєднання низки критеріїв (вимог), які хоча й різняться за своєю формою нормативно-правового опосередкування у національному законодавстві, але покликані забезпечувати пріоритет прав і свобод, законних інтересів людини і громадянина у суспільстві, зокрема, й у відносинах із органами публічної влади всіх рівнів, а також рівність усіх суб'єктів права перед законом, верховенство закону в системі актів законодавства країни, передбачуваність законів і дій органів державної влади та низки інших принципів (вимог), що визнані істотними елементами дотримання принципу верховенства права в рішеннях ЄСПЛ тощо [6, с. 34].

На суд покладено обов'язок при розгляді справ керуватися принципом верховенства права. Законодавець розкриває суть цього принципу через імперативну вимогу щодо застосування судом під час розгляду справ Конституції України, законів України, міжнародних договорів, згода

на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших правових актів, прийнятих відповідним органом на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України [5].

Відповідно до підходів Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) вирішення питань про юридичні права повинно, за загальним правилом, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом [7].

Ухвалення рішення на основі принципу верховенства права означає, що це рішення ґрунтується на відповідності закону і відповідає нормам правової системи. Коли суд ухвалює рішення на основі цього принципу, вони враховують законність своїх дій та їх відповідність встановленим правилам і стандартам; рішення приймається безпосередньо відповідно до закону, без впливу особистих переконань чи інтересів. Такий підхід забезпечує надійність та стабільність правової системи, а також гарантує рівність перед законом для всіх громадян.

Принцип верховенства права є одним із ефективних інструментів, за допомогою якого громадянське суспільство, органи державної влади та судові органи створюють окремі сприятливі умови для розвитку суб'єктів господарювання, захисту права власності, а в цілому умови для розвитку економіки держави та її інтегрування в світову економічну систему [8].

Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи.

Проаналізувавши положення законодавства та судової практики можна визначити наступні ознаки реалізації принципів верховенства права, законності та обґрунтованості при ухваленні судового рішення: відповідність законів, на підставі яких підлягають розгляду і рішенню заявлені вимоги, Конституції України; правильна оцінка зібраних у встановленому законом порядку доказів у справі; встановлення фактичних обставин справи, виходячи із закріпленого процесуальним законом співвідношення активності суду і змагальності сторін; точне встановлення норм матеріального і процесуального права, які підлягають застосуванню; застосування норм матеріального права, направлених на відновлення порушених суб'єктивних прав та інтересів, що охороняються законом, з урахуванням фактичних обставин справи. Суддя при ухваленні рішення повинен не тільки отримати достовірні відомості про обставини справи, проаналізувати їх, а також з'ясувати сенс матеріального і процесуального права, які він застосовує. Нарешті, маючи повне уявлення про фактичні обставини спору і норми права, що підлягають застосуванню, у багатьох випадках не можна ухвалити законний судовий акт без остаточного вирішення питання про права та обов'язки сторін, без оцінки обставин справи з погляду відповідного розподілу між ними обов'язків [9, с. 76–81].

Матеріали справи, в якій стороною є боржник, щодо спорів, що розглядаються в межах відокремленого провадження, яке відкрито до або після відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), за ініціативою учасника справи або суду невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів, надсилаються до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), який розглядає спір по суті в межах цієї справи [1].

У разі відкриття провадження у справі про банкрутство боржника було розпочато судовий спір про визнання правочину боржника недійсним, і такий спір, наприклад, було вирішено у суді першої інстанції, і в момент відкриття провадження у справі про банкрутство така справа переходить до суду апеляційної чи касаційної інстанції, то передати матеріали такої справи в господарський суд першої інстанції, який розглядає справу про банкрутство, вбачається неможливим, оскільки господарський суд першої інстанції не може виступати судом апеляційної чи касаційної інстанції по відношенню до загального або адміністративного суду, або навіть по відношенню до господарського суду першої інстанції (якщо за участю боржника розглядався спір господарським судом) [10, с. 81-82].

На відміну ч. 2 ст. 7 КУзПБ, яка наголошує, що за результатами розгляду спору суд ухвалює рішення, ч. 4 ст. 42 КУзПБ підкреслює, що за результатами розгляду заяви арбітражного керуючого або кредитора про визнання недійсним правочину боржника господарський суд постановляє ухвалу. Тобто, якщо правочин боржника оскаржують за ст. 42 КУзПБ, то господарський суд за результатами розгляду заяви постановляє ухвалу. Але якщо правочин боржника буде оскаржуватися на інших підставах, то за результатами розгляду позовної заяви суд має ухвалити рішення.

С. Жуков з цього приводу вказує, що оскільки у контексті наведених законодавчих норм існує правова колізія, тобто не зрозуміло, яке за своєю формою судове рішення має ухвалювати господарський суд – рішення чи ухвалу, то під час розгляду спорів щодо недійсності правочину боржника ця суперечність законодавства може бути вирішена саме судовою практикою [11, с. 54]. Але в даному випадку колізія відсутня: КУзПБ чітко зазначає, що у разі подання заяви кредитором або арбітражним керуючим про визнання правочину недійсним - постановляється ухвала (ст. 42); у разі подання заяви будь-якою особою про визнання правочину недійсним – ухвалюється рішення (ст. 7).

У той же час не можна заперечувати взаємний вплив судового рішення ухваленого в процесі банкрутства на рішення ухвалені у процесі відокремленого провадження та навпаки. Це виявляється, по-перше, в тому, що матеріальні факти та правовідносини, встановлені та змінені судом, можуть бути юридичними умовами для виникнення інших як матеріальних, так і процесуальних правовідносин при розгляді справи про банкрутство. По-друге, це знаходить відображення у взаємовпливі судових актів ухвалених у різних відокремлених провадженнях між собою.

Причому, взаємодія судових рішень проявляється не тільки щодо зміни матеріальних правовідносин, а й процесуальних, а саме щодо встановлення преюдиції на підставі ч. 4 ст. 75 ГПК України: «Обставини, встановлені рішенням суду в господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом» [5].

Також рішення у справі про банкрутство мають зв'язок щодо законної сили з рішеннями ухваленими у відокремленому провадженні. Якщо припиняється провадження або залишається заява без розгляду у справі про банкрутство, то це призводить до аналогічних дій у відокремленому провадженні.

Висновки. Загалом, важливо зазначити, що ухвалення рішень у господарському суді спрямовано на вирішення спорів, забезпечення справедливості, захист прав, створення правових прецедентів і підтримки порядку в економічній сфері. Судові рішення виступають як основа правової системи, сприяючи ефективному та справедливому здійсненню правосуддя. Дослідження і подальше вдосконалення судових рішень в господарському судочинстві відіграють ключову роль у захисті прав і законних інтересів різних суб'єктів, включаючи фізичних та юридичних осіб, а також державу. Судові рішення, ухвалені в порядку відокремленого провадження базуються на принципах, які вироблені усталеною європейською судовою практикою. Їх особливістю є те, що вони також, як й рішення у справі про банкрутство спрямовані на захист прав боржника та відповідають завданню господарського судочинства визначеному у ГПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Радзивілюк В., Поляков Р. Проблеми застосування господарсько-процесуальних норм у процедурі банкрутства (неплатоспроможності). *Право України*. 2020. № 7. С. 147–158.
3. Поляков Б. Зона вирішення. *Юридична практика*. 2017. № 24(1016). URL: <https://pravo.ua/articles/zona-razresheniya/>.
4. Антошук С.І. Щодо поняття та правової природи відокремленого провадження у процедурі банкрутства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 54. Т. 2. С. 34–38.
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 р. № 1798-XII. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20200523#Text>.
6. Пухтецька А.А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. *Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 3. С. 33–43.
7. Про верховенство права: доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) на 86-му пленарному засіданні (м. Венеція, 25-26 березня 2011 року). *Право України*. 2019. № 11. С. 14–38.
8. Ніколенко Л.М. Верховенство права як основоположний принцип права та економіки: *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу*: Матеріали круглого столу (м. Київ, 9 листопада 2018 р.) К.: Видавництво Ліра-К, 2018. С. 118–121.

9. Ніколенко Л.М. Принципи законності та гласності розгляду справ у господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2008. № 3. С. 76–81.
10. Гурин М.О. Визнання недійсними правочинів боржника у процедурі банкрутства. Дис. к.ю.н. за спеціальністю 12.00.04 – Господарське право; господарсько-процесуальне право. Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. 208 с.
11. Жуков С.В. Проблемні питання визнання недійсними правочинів боржника у справі про банкрутство: *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності*. матеріали Міжн.наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовтня 2019). К., 2019. С. 51–65.